

Magdalena Karolak-Michalska

Sytuacja mniejszości rosyjskiej na Ukrainie po aneksji Krymu do Rosji

Situation of Russian minority in Ukraine after the annexation the Crimea to Russia

Abstract

The author analyzes the situation of the Russian minority after the annexation of the Crimea, putting the question on the current position and role of Russians living in Ukraine, as well as their impact on the creation of the local socio-political reality. Examines the socio-economic situation of Russians living on the peninsula. Consider also about the situation of the Russian population in the region south and east of Ukraine, pointing to the diversity of its attitudes towards the Ukrainian-Russian conflict. In concluding remarks, notes that among the Russian minority will continue to function group leaders in identifying its needs (mainly in terms of language and their rights) and formulating development programs. Will continue to operate the Russian minority organizations, supporting the views consistent with the parties and promote pro-Russian separatist tendencies. Thus, the Russian minority will continue to play a significant role in shaping the socio-political reality in Ukraine.

Słowa kluczowe: mniejszość rosyjska, aneksja Krymu, konflikt rosyjsko-ukraiński, Rosjanie na Krymie

Keywords: Russian minority, the annexation of the Crimea, the Russian-Ukrainian conflict, the Russians in the Crimea

Uwagi wstępne

Aneksja Krymu dokonana przez Rosję w marcu 2014 roku, stając się punktem przełomowym w wielopłaszczyznowych stosunkach rosyjsko-ukraińskich, znacząco wpłynęła również na dotychczasową sytuację mniejszości rosyjskiej żyjącej na Ukrainie. Wspomnieć należy, że jeszcze przed inkorporacją krymską wśród specjalistów pojawiały się liczne komentarze, w których z jednej strony wybrzmiewało, że już od

momentu uzyskania niepodległości przez Ukrainę liderzy mniejszości rosyjskiej wyrażali swoje niezadowolenie ze statusu prawnego Rosjan na Ukrainie, co z kolei stanowiło jedno ze źródeł podejmowania przez nich aktywności w ramach organizacji pozarządowych. Z drugiej zaś, częste były głosy, że mniejszość rosyjska, szczególnie na Krymie, w znaczącej większości nie była pogodzona z faktem przynależności półwyspu do Ukrainy i w swojej działalności społeczno-politycznej głosiła hasła powrotu Krymu do Rosji, a także sprzyjające tendencjom separatystycznym na południowo-wschodniej Ukrainie¹. Bezprawne włączenie Krymu do Rosji, a także konflikt rosyjsko-ukraiński skoncentrowany na południowo-wschodnim terytorium ukraińskim, stanowiącym jednocześnie – poza półwyspem – największe skupisko Rosjan, rodzi pytanie o aktualną pozycję i rolę mniejszości rosyjskiej żyjącej na Ukrainie, a także jej wpływ na dalsze kreowanie tamtejszej rzeczywistości społeczno-politycznej².

Rosjanie na Krymie

Analizując sytuację mniejszości rosyjskiej po aneksji Krymu, widać wyraźnie, że oczekiwania społeczno-ekonomiczne Rosjan żyjących na półwyspie nie zostały spełnione. W ciągu roku od włączenia do FR – jak wynika z badań – nie dokonano zapowiadanych inwestycji w rozwój i modernizację infrastruktury Krymu, niezbędnych dla funkcjonowania gospodarki półwyspu. Nie utworzono również na półwyspie Specjalnej Strefy Ekonomicznej. Niezadowolenie tamtejszej ludności rosyjskiej poddyktowane jest również tym, że choć podniesiono jej pensje i emerytury o ok. 70%, to wysoka inflacja zniwelowała tę podwyżkę, a znaczna część Rosjan straciła uzyskiwane dochody z turystyki³.

¹ В Симферополе прошёл митинг приуроченный к 55-и годовщине передачи Крыма из состава Российской в состав Украины, <http://www.rus.in.ua>, dostęp z dn. 20.02.2009 r.

² Zakładanie przez Rosjan organizacji w regionach wschodnim i południowym było uwarunkowane jej potencjałem demograficznym i poziomem urbanizacji tej części państwa. Aglomeracje wschodnie stanowią wiodące centra aktywności pozarządowej społeczeństwa ukraińskiego. Są też miejscami siedzib dla wielu organizacji (np. Donieck dla Rosyjskiej Wspólnoty Obwodu Donieckiego).

³ Z badań E. Fischer i J. Rogoży z Ośrodka Studiów Wschodnich wynika, że zerwanie więzi gospodarczych z Ukrainą naraziło gospodarkę półwyspu na ogromne straty. Krym zmaga się z problemami w dostawach wody i energii elektrycznej. Negatywnie odbiły się na krymskiej gospodarce sankcje, zakazujące zachodnim firmom prowadzenia działalności gospodarczej i inwestycji na półwyspie. Produkcja przemysłowa spadła w 2014 roku o prawie 10%, a w sektorze budowlanym spadek przekroczył 67%. Wysokie koszty dostawy towarów z Rosji drogą morską lub powietrzną i ograniczona przepustowość tych szlaków komunikacyjnych spowodowały spadek przewozów towarowych o 48%, a pasażerskich – o 67%. Inflacja przekroczyła poziom 42%. Ceny towarów spożywczych wzrosły w ciągu roku o ponad 50% (np. owoce zdrożały o 83%, mięso o 64%). Działalność zakończyło 60% firm, a liczba indywidualnych przedsiębiorców zmniejszyła się trzykrotnie. W obawie przed sankcjami Krym opuścili filie banków zachodnich. Zaprzestali działalności operatorzy

Rzetelność badawcza nakazuje dodać, że utrata przez ludność rosyjską znaczących dochodów z turystyki może nie tylko wzmagać frustracje, ale skłaniać ich do emigracji z półwyspu. Przy tym zasygnalizować trzeba, że trudno współcześnie określić wiarygodną liczbę Rosjan żyjących na półwyspie. Z danych z 2001 roku wynikało, że stanowili oni 58,5% tamtejszej ludności. Żadna z narodowości na półwyspie nie dorównywała wówczas ich liczbie, a w 5 z 14 rejonów Krymu tworzyli powyżej 50% ich populacji (w bahczisarajskim, kirowskim, lenińskim, niżegorodskim, czarnomorskim), natomiast w ośmiu miastach Autonomicznej Republiki Krymu stanowili ponad 60% społeczeństwa (Ałusztą, Ewpatoria, Feodozja, Jałta, Kercz, Saki, Symferopol)⁴. W świetle dostępnych danych z lat 2014 i 2015, liczba Rosjan na Krymie nie uległa znaczącym zmianom, a ich potencjał demograficzny jest nadal nieporównywalnie większy od liczby innych narodowości żyjących na półwyspie. Choć badacze są zgodni, że część ludności rosyjskiej wyemigrowała w głąb Rosji, w nadziei za poprawą warunków bytowych, to rzetelne informacje na temat skali ich emigracji są trudne do uzyskania.

Warto w tym miejscu dodać, że choć liczba ludności rosyjskiej na półwyspie jest zbliżona do tej z 2001 roku, to procentowo jej udział wśród mieszkańców Krymu zwiększył się, co jest podyktowane wyjazdami Ukraińców i Tatarów krymskich. Według oficjalnych statystyk prowadzonych przez administracje obwodowe w kontynentalnej części Ukrainy, z Krymu wyjechało w 2014 roku ok. 20 tys. ludzi, którzy opuścili półwysp w obawie o swoje bezpieczeństwo. Połowa z nich to Tatarzy. Wyjeżdżają głównie ludzie młodzi. Praktyką staje się, że rodzice odsyłają z Krymu chłopców, gdyż obawiają się, że zostaną wezwani na służbę w armii rosyjskiej⁵.

Na szczególną uwagę zasługuje zmiana reprezentacji Rosjan w organach władzy ARK. W latach 1991–2013 dominowali oni w strukturach władzy autonomii i byli nadreprezentowani (wsp. Prauzaskasa w 1991 roku wynosił 1,07; w 2010 roku 1,03). Przykładowo, w 2010 roku udział Rosjan wśród deputowanych do rad wszystkich szczebli w autonomii osiągnął poziom 60% ich składu – największy na tle innych narodowości półwyspu (dla porównania np. w 2009 roku Tatarzy krymscy – 12,5%)⁶.

telekomunikacyjni GSM, Amazon, Apple, McDonald's i in. Loty zawiesiły zagraniczne linie lotnicze, a zagraniczne statki wycieczkowe przestały zawijać do krymskich portów. Straty poniósł sektor turystyczny, będący głównym źródłem dochodów dla prawie połowy mieszkańców Krymu. Do czasu aneksji półwysp odwiedzało ok. 6 mln turystów rocznie. Z kolei w 2014 roku na Krym przyjechało już tylko 3,8 mln turystów, głównie z Rosji. E. Fischer, J. Rogoża, *Krym rok po aneksji – koniec miesiąca miodowego?*, 25.03.2015, <http://www.osw.waw.pl>, dostęp z dn. 01.09.2015 r.

⁴ *Nacional'nyj Sostav Ukrainy 2001*, <http://www.ukrcensus.gov.ua>, dostęp z dn. 12.04.2014 r.

⁵ *Aneksja Krymu. Tatarzy żyją w strachu*, 27.02.2015, <http://www.tvn24.pl>, dostęp z dn. 1.09.2015 r.

⁶ *Avtonomnaâ Respublika Krym, Prezidium VR ARK, Deputaty VR ARK*, <http://www.crimea-portal.gov.ua> (05.01.2010); *Third Report Submitted by Ukraine Pursuant to Article 25, Paragraph 1*

Po aneksji struktury władzy zostały bez mała w całości zdominowane przez Rosjan. Choć czytelna jest obecność w organach władzy przedstawicieli innych narodowości (np. Lenur Islamow – reprezentant Tatarów – został wicepremierem), ich reprezentacja nie jest znacząca. Dalsza dominacja Rosjan w strukturach władzy pozwala im na kontynuację udziału w kształtowaniu tamtejszej rzeczywistości społeczno-politycznej. Będą dalej współstanowić prawo i uczestniczyć w procesach decyzyjnych na szczeblach władzy państwowej. Przy tym ich udział w tworzeniu prawa będzie odbywać się w warunkach społeczeństwa, które znajduje się w fazie transformacji. Wpływając na treść polityki państwowej, będą także kanałem komunikacyjnym między ludnością rosyjską a pozostałymi narodowościami żyjącymi na półwyspie.

W sferze domysłu pozostaje odpowiedź na pytanie, na ile reprezentanci lokalnej ludności będą mieli wpływ na faktyczne podejmowanie decyzji, a na ile będą tylko wykonawcami decyzji władz Kremla, które dotychczas nie sprostają oczekiwaniom ekonomicznym ludności rosyjskiej na półwyspie. Wspomnieć należy, że póki co zwiększeniu ulega liczba głosów o prześladowaniach przez „nowe władze rosyjskie” Tatarów krymskich. Przykładowo, w opinii Nesim Useniowa, członka Rady Koordynacyjnej Światowego Kongresu Tatarów Krymskich sytuacja Tatarów ciągle się pogarsza. Służby rosyjskie wywierają presję na liderów mniejszości tatarskiej, grożąc zatrzymaniami za głoszenie „niewygodnych” dla Rosji poglądów. Społeczność rosyjska ma za złe Tatarom, że w momencie przejścia półwyspu przez Rosję, opowiedzieli się po stronie ukraińskiej⁷. Z kolei Riza Asanow – lider mniejszości tatarskiej – podkreśla, że Krym jest strefą strachu. Tatarzy boją się rozmawiać o polityce, ponieważ mogą stracić wolność. Władze rosyjskie na półwyspie upokarzają Tatarów, m.in. poprzez wystawianie pomników upamiętniających Stalina. Przy tym zakazują mniejszości tatarskiej wieców i demonstracji. Starają się również powołać nowy Kurułtaj, a następnie stworzyć Medżlis, który byłby im podporządkowany⁸.

Można przypuszczać, że niechęć Tatarów krymskich wobec przyłączenia Krymu do Rosji i nierespektowanie praw mniejszości tatarskiej staną się jednym ze źródeł eskalacji napięcia stosunków etnicznych między Tatarami i Rosjanami. Może to spowodować radykalizację Tatarów i pojawienie się grup pozostających poza kontrolą Medżlisu, które w przyszłości mogą podjąć działania o charakterze zbrojnym⁹. Z dru-

of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/III(2009)006, Strasbourg, 7.05.2009, s. 54.

⁷ Pogarsza się sytuacja Tatarów na Krymie, 23.08.2015, <http://www.gazetaprawna.pl>, dostęp z dn. 1.09.2015 r.

⁸ W. Jankowski, *Strefa strachu*, „Kurier Galicyjski” 29.05–15.06.2015, nr 10(230), <http://kresy24.pl>, dostęp z dn. 1.09.2015 r.; T.A. Olszański, *Tatarzy Krymscy po aneksji półwyspu przez Rosję*, „Komentarze OSW” 30.06.2014, nr 141, s. 6.

⁹ T.A. Olszański, *Tatarzy...*

giej strony zmiana statusu prawnego mniejszości tatarskiej na Krymie łączyłaby się z wywieraniem większego wpływu na politykę wewnętrzną i zagraniczną, formułowaniem wizji i alternatywnych programów rozwoju, co nie jest w interesie władz rosyjskich.

Choć rozwiązanie problemów ekonomiczno-społecznych półwyspu w najbliższym czasie wydaje się mało prawdopodobne, a wiele problemów budzi narastające niezadowolone tamtejszych Rosjan, nie przekłada się to jednak na ich stosunek do najwyższych władz Rosji czy samego faktu aneksji. Z dostępnych danych z 2015 roku wynika, że przyłączenie Krymu do Rosji popiera większość mieszkańców Krymu, co potwierdziły zachodnie badania sondażowe (93% według najnowszego sondażu niemieckiego ośrodka badania opinii GfK). Wynika to zarówno z silnych wśród ludności Krymu nastrojów prorosyjskich i imperialnych, a także z aktywności rosyjskiej propagandy medialnej. Samo przyłączenie Krymu do Rosji, traktowane jako „zjednoczenie z Macierzą”, nie podlega przy tym dla większości rosyjskiego społeczeństwa półwyspu kwestionowaniu czy w ogóle jakiegokolwiek dyskusji¹⁰. Wśród ludności rosyjskiej półwyspu wybrzmiewają głosy, że dopiero teraz „są u siebie”. Podkreślają przy tym, że na Krymie nie są już mniejszością, a narodem tytularnym, któremu przysługuje pakiet praw odrębnych od tych przynależnych pozostałym narodowościom żyjącym na półwyspie. Przy tym niejednokrotnie wyrażają dumę z faktu bycia Rosjaninem.

Ludność rosyjska w regionie południowym i wschodnim

Rosjanie żyjący w regionach południowym i wschodnim, w obliczu konfliktu ukraińsko-rosyjskiego, stanęli po raz kolejny w świetle zmiany rzeczywistości społeczno-politycznej. Z perspektywy mijających lat transformacji ukraińskiej widać wyraźnie, że adaptacja mniejszości rosyjskiej do realiów politycznych była i nadal jest procesem złożonym, rzutującym na politykę wewnętrzną całego kraju, w tym na wybrzmiewające w nim tendencje separatystyczne. Przy tym pamiętać należy, że stosunek ludności rosyjskiej do rzeczywistości politycznej Ukrainy kształtował się na podstawie bogatego spektrum czynników, w tym wiedzy, wartości, predyspozycji mentalnych oraz konfrontacji planów życiowych, aspiracji i doświadczeń z codziennymi realiami życia w tym kraju. Nadmienić należy, że w ramach owego stosunku wyraźnie wyodrębniają się cztery dominujące orientacje i postawy mniejszości rosyjskiej wobec przemian politycznych w kraju: 1) indywidualne, w których podstawową rolę odgrywają interesy każdego z członków mniejszości rosyjskiej – widocznych m.in. w wyborze iden-

¹⁰ E. Fischer, J. Rogoża, *Krym...*

tyfikacji narodowej i państwowej oraz przynależności kulturowo-językowej; 2) wspólnotowe, w których indywidualne interesy są podporządkowane kolektywnym, związanym z troską o zachowanie tożsamości, pielęgnowanie własnej kultury, języka, umocnienie pozycji politycznej; 3) normatywne, wyrażające się w zamierzonym, świadomym i planowanym organizowaniu działań wychowawczych członków mniejszości rosyjskiej – poprzez pielęgnowanie i rozwój w nich tożsamości rosyjskiej oraz angażowanie w wieloaspektową aktywność na rzecz mniejszości rosyjskiej na Ukrainie; 4) wartościujące, ujawniające system wartości Rosjan, wśród których znajduje się poszerzenie katalogu praw mniejszości rosyjskiej; wskazujące na ich aktywność wobec otaczającej rzeczywistości politycznej. Co szczególnie istotne, orientacje i postawy mniejszości rosyjskiej na Ukrainie odznaczają się dużą dynamiką. Ulegają modyfikacji wraz z nabywaniem doświadczeń przez Rosjan oraz są właściwe dla ich środowiska społecznego¹¹.

Ponadosiemilionowa mniejszość rosyjska (w 2001 roku stanowiła 17,3% ogółu społeczeństwa ukraińskiego, tj. 8,1 mln) rozproszona na Ukrainie, zajmując szczególną pozycję w regionach południowym (26,9% ogółu: o. chersoński – 14,1%; o. mikołajewski – 14,1%; o. odesski – 20,7%; ARK – 58,5%; m. Sewastopol – 71,6%) i wschodnim (29% ogółu: o. dnipropietrowski – 17,6%; o. doniecki – 38,2%; o. charkowski – 25,6%; o. ługański – 39%; o. zaporozki – 24,7%), stała się istotnym czynnikiem wpływającym na dyferencjację etniczną regionów Ukrainy¹². Przy tym potencjał demograficzny mniejszości rosyjskiej w tych regionach nie tylko znacząco zmienił strukturę narodowościową obszaru, ale także istotnie wpłynął na dualizm językowy oraz przejmowanie przez narodowość tytularną kultury rosyjskiej. Tamtejsza ludność rosyjska stanowi także ważną część regionalnych kadr zawodowych, będąc istotnym „elementem” elektoratu wyborczego w regionie. Jednocześnie ułatwia znacząco działalność polityczną Rosjan, a także wywoływanie przez nich ruchów regionalistycznych i separatystycznych.

Dokonana przez Rosję aneksja Krymu i następująca po niej ukraińsko-rosyjska wojna w Donbasie przewartościowały środowisko mniejszości rosyjskiej na Ukrainie. Widać wyraźnie, że wśród jej członków czytelne są zróżnicowane postawy wobec rzeczywistości społeczno-politycznej, niejednokrotnie wręcz sytuujące się na dwóch przeciwległych biegunach. Wśród nich wyróżnić można postawy: 1) patriotyczne względem Ukrainy – wyrażające się w miłości do państwa i silnej więzi z narodem ukraińskim, a także w gotowości do pozostania na terytorium ukraińskim i budowa-

¹¹ Zob. Ū. Ākimenko, O. Litvinenko, *Regional'ni osoblivosti idejno-političnih oriēntacij gromadān Ukraīni v kontekstī vīborčoi kampanii 2006*, „Nacional'na bezpeka i oborona” 2006, No. 1 (73), s. 2–18.

¹² *Nacional'nyj...*

niu nowo powstałego państwa; 2) patriotyczne wobec Rosji – ujawniające się w miłości i przywiązaniu do „ojczyzny historycznej” oraz narodu rosyjskiego, a także powrocie do FR i podjęcia pracy na rzecz jej rozwoju; 3) nacjonalistyczne – uwidaczniające się w poczuciu przynależności do narodu rosyjskiego, lekceważącym stosunku wobec narodu ukraińskiego, pozostaniu na terytorium b. republiki związkowej i walce o zwiększenie przywilejów i praw mniejszości rosyjskiej na Ukrainie, dążeniu do rozwoju języka, kultury, dziedzictwa historycznego oraz zapewnienia sobie dostępu do ukraińskich struktur władzy państwowej i jej zasobów; 4) ksenofobiczne – przejawiające się w niechęci i agresji wobec nowej rzeczywistości politycznej na Ukrainie i opowiadaniu się za powrotem struktur ZSRR; 5) pośrednie – wyrażające się zarówno w miłości do „ojczyzny historycznej”, jak i Ukrainy; przywiązaniu do narodu rosyjskiego, jak i silnej więzi z narodem ukraińskim; z jednej strony w chęci powrotu do Rosji, z drugiej pozostaniu na Ukrainie.

Z badań wynika, że część ludności rosyjskiej żyjąca w kontynentalnej części Ukrainy popiera idee włączenia ziem obwodu donieckiego i ługańskiego do Rosji, pozostając wierna hasłom separatystycznym głoszonym przez samozwańcze władze Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej. Wśród tej grupy Rosjan sytuują się głównie jej liderzy, członkowie partii politycznych i pozarządowych organizacji mniejszości rosyjskiej. W swojej aktywności (np. demonstracyjnej) podkreślają zasadność działania władz okupacyjnych, czekając na tzw. w ich opinii „szczęśliwy koniec”, kiedy to ziemie donieckie i ługańskie zostaną – podobnie jak Krym – wcielone do Rosji. Z drugiej strony sytuuje się grupa ludności rosyjskiej, która w obliczu okrucieństwa wojny, chce przede wszystkim jej zakończenia. Wybrzmiewają wśród niej głosy, że wtórnym jest to, czy będą żyć na Ukrainie, czy w Rosji, najważniejsze jest zawieszenie broni i powrót do codziennego życia sprzed wybuchu konfliktu. Jeszcze inni, silnie związani z Ukrainą, podejmują działania opozycyjne wobec władz okupacyjnych, walcząc po stronie armii ukraińskiej.

Warto w tym miejscu przywołać badania przeprowadzone pod koniec 2014 roku przez dwie kijowskie grupy socjologiczne – Kijowski Międzynarodowy Instytut Socjologiczny (KMIS) oraz Fundację Demokratyczne Inicjatywy im. Ilka Kuczeriwa, poświęcone nastrojom społecznym na Ukrainie. Ich rezultaty świadczą o narastającym rozczarowaniu społeczeństwa, w tym Rosjan, stanem państwa i działaniami podejmowanymi przez nowe władze. Co ciekawe, szczególnie niechętni do ponoszenia kosztów reform są mieszkańcy południowo-wschodniej Ukrainy, w tym mniejszość rosyjska, których zdecydowana większość pozostała bierna wobec protestów w Kijowie. Ich aktywizację przyniósł dopiero konflikt w Donbasie, poprzedzony aneksją Krymu. W wypadku obwodów dniepropetrowskiego, zaporoskiego, mikołajowskiego, odeskiego oraz chersońskiego w ciągu pół roku średnio 25% badanych więcej (wzrost

do ok. 50%) zadeklarowało chęć stawienia zbrojnego oporu wobec agresora zewnętrznego (w wypadku rozlania się konfliktu poza Donbas). Główną motywacją była chęć obrony rodziny i bliskich (50,5%) oraz majątku (18,7%). Jednocześnie to właśnie na południu jest największa liczba niezadowolonych z sytuacji w kraju, gdzie aż 46,8% badanych wyraziło swoje niezadowolenie, a jedynie 11,7% pozytywnie oceniło zmiany i szanse na poprawę sytuacji¹³.

Chcąc zachować obiektywizm badawczy, warto również zwrócić uwagę na podmiotowość wschodnich regionów, „rosyjską wiosnę”. Oczywista jest ich zależność od rosyjskiego wsparcia ekonomicznego, militarnego i politycznego. Jednocześnie istnieją strukturalne warunki sprzyjające autonomizacji Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej. Zaliczyć do nich można odmiennosć etniczną, językową (dominuje rosyjskojęzyczność), poczucie ekonomicznego wyzysku, postulowanie federalizacji państwa, silne poparcie dla Wiktora Janukowycza i brak akceptacji dla rewolucji z 2014 roku¹⁴. Trzeba również w tym miejscu dodać, że wśród ludności rosyjskiej popierającej powstanie samozwańczych republik pojawiają się opinie, że podobnie jak jej bracia na Krymie, pragną również przestać być mniejszością, ciągle walczącą o poszerzenie katalogu jej praw czy to w sferze politycznej, czy kulturalnej. Chcą znów czuć się narodem państwowotwórczym.

Analizując sytuację mniejszości rosyjskiej w obliczu wydarzeń na Ukrainie związanych z Euromajdanem trzeba również wspomnieć, że oprócz zmian na gorsze w wymiarze ekonomicznym związanym z konfliktem w Donbasie (np. utrata majątku, miejsca pracy), modyfikacji uległa jej dotychczasowa pozycja w sektorach władzy Ukrainy. W latach 1991–2013 liderzy mniejszości rosyjskiej byli obecni zarówno w strukturach władzy ustawodawczej, wykonawczej, jak i pełnili funkcje w organach władzy samorządowej. Z kolei ich zakres kompetencji wynikających z zajmowanych stanowisk łączy się z wielofazowym formowaniem systemu politycznego Ukrainy¹⁵. Roszczenia ukraińskiej sceny politycznej na skutek rewolucji 2014 roku, korespondując ze zmianami personalnymi, przełożyła się również na udział Rosjan we władzy. Z badań wynika, że wielu liderów mniejszości rosyjskiej związanych głównie z Partią Regionów, nie sprawuje już żadnych funkcji państwowych. Co ciekawe, lektura profili posłów parlamentu ukraińskiego dowodzi, że choć w mniejszym stopniu, liderzy mniejszości rosyjskiej są nadal obecni w sektorach władzy, tym samym współdecydując o rozwiązaniach społeczno-politycznych i gospodarczych na Ukrainie.

¹³ T. Piechal, *Rozczarowania i obawy – nastroje społeczne na Ukrainie*, 14.01.2015, <http://www.osw.waw.pl>, dostęp z dn. 14.09.2015 r.

¹⁴ P. Pieńkowski, *Europejskie społeczeństwo ryzyka wobec kryzysu na Ukrainie*, s. 53, <http://repozytorium.uni.lodz.pl>, dostęp z dn. 15.09.2015 r.

¹⁵ Więcej na ten temat: M. Karolak, *Mniejszość rosyjska w organach władzy państwowej i samorządowej w niepodległej Ukrainie*, „Cywilizacja i Polityka” 2010, t. 8, s. 209–222.

Wydaje się, że szczególną rolę w konflikcie ukraińsko-rosyjskim będą odgrywali Ci Rosjanie, którzy nie mają rozterek dotyczących swojej identyfikacji narodowej i czują się związani z Rosją. Można zaryzykować stwierdzenie, że to oni staną się „generatorem pielęgnowania” tożsamości rosyjskiej i zachowania odrębności kulturowej, językowej, tradycji i zwyczajów mniejszości rosyjskiej na terytorium ukraińskim. To oni będą motywować do zachowania wspólnoty między ludnością rosyjską na Ukrainie, co ułatwiać będzie artykułowanie interesów grupowych, a także podejmowanie walki o jej status, interesy oraz dostęp do władzy. Będą niejako stanowić „filar” mniejszości rosyjskiej w realizacji jej celów politycznych i ekonomicznych. Ponadto ich „niezadowolenie” ze statusu prawno-politycznego generować będzie dalsze „napięcia etniczne” między mniejszością rosyjską a narodowością tytularną.

Badając współczesną sytuację mniejszości rosyjskiej, warto również zadać sobie pytanie o stosunek Ukraińców wobec Rosjan żyjących na ziemiach ukraińskich. Widać wyraźnie, że protesty w Kijowie rozpoczęte w listopadzie 2013 roku, a następnie konflikt we wschodnich obwodach Ukrainy przeddefiniowały nie tylko stosunki polityczne i społeczne pomiędzy Rosją i Ukrainą, ale także skomplikowały współistnienie narodu ukraińskiego i rosyjskiego w obrębie jednego państwa. Ekspert z Ośrodka Studiów Wschodnich Tadeusz Olszański jest zdania, że rewolucja na Majdanie, a następnie wojna w Donbasie przyniosły głębokie zmiany w świadomości obywateli Ukrainy i doprowadziły do przeobrażeń ich poglądów na wspólnotę narodową. Pojawiło się nieznane wcześniej na Ukrainie kategoryczne odrzucenie rosyjskości, wcześniej na ogół przeżywanego jako bliska, jeśli nie wręcz – bratnia (sprzyjał temu język). Wojna przyniosła wstrząs, który przyniósł nie tylko wzrost świadomości odrębności tożsamości i kultury ukraińskiej od rosyjskiej, ale też przekonanie, że także w przeszłości „nigdy nie byliśmy braćmi”, wcześniej głoszonego głównie przez radykalnych nacjonalistów. Zwolennicy nacjonalizmu coraz częściej odwołują się do solidarności z państwem, a nie – jak wcześniej – z narodem rozumianym jako wspólnota etniczna¹⁶.

Uwagi końcowe

Sytuacja polityczna, społeczna i ekonomiczna mniejszości rosyjskiej uległa istotnej zmianie, niejednokrotnie radykalnemu pogorszeniu, zwłaszcza na półwyspie krymskim i w ukraińskich regionach południowym i wschodnim pograżonych konfliktem, gdzie pod ostrzałami giną ludzie, a ich majątki są niszczone. Choć dynamika

¹⁶ T.A. Olszański, *Ukraiński nacjonalizm czasu wojny*, „Komentarze OSW” 19.08.2015, <http://www.osw.waw.pl>, dostęp z dn. 14.09.2015 r.

wydarzeń utrudnia precyzyjne określenie bilansu zysku i strat dalszego funkcjonowania Rosjan wśród społeczeństwa ukraińskiego, powstają już pierwsze kompleksowe analizy oceniające ich sytuację. Wśród opinii czytelne są przypuszczenia, że władze ukraińskie będą prowadziły nader ostrożną politykę narodowościową wobec poszerzenia katalogu praw mniejszości rosyjskiej, pełni obaw o działalność oddolną jej liderów. Szczególnie cenne wydają się również głosy, że całościowa analiza sytuacji społeczno-politycznej Rosjan na Ukrainie winna zawierać także takie elementy, jak m.in.: uwarunkowania osobowościowe i aspiracje Prezydenta Federacji Rosyjskiej i polityków zachodnich czy chociażby interesy kompleksu paliwowo-energetycznego i militarnego w Rosji, a także korporacji zachodnioeuropejskich i amerykańskich. Nie bez znaczenia pozostają zagadnienia właściwe dla analiz kondycji świata zachodniego, jak np. słabość polityczna i gospodarcza tej części świata ulegającej presji Rosji w globalnej pajęczynie powiązań handlowych, marketingowość, czy też przeciwstawianie społeczeństwa państwu w konfrontacji do rosyjskiej jedności¹⁷.

Badając współczesną sytuację mniejszości rosyjskiej można zaryzykować stwierdzenie, że wśród tej społeczności będzie nadal funkcjonować grupa liderów, która będzie artykułować i identyfikować jej potrzeby (głównie w zakresie języka i przysługujących im praw), formułować wizje rozwojowe i programy rozwoju, przy tym pełnić rolę kulturotwórczą i edukacyjną, a także konsolidować jej członków. Dalej będą działać organizacje mniejszości rosyjskiej, popierające poglądy ignorowane przez wiele partii – ale zgodne z partiami prorosyjskimi i promujące tendencje separatystyczne. Tym samym mniejszość rosyjska będzie nadal odgrywać znaczącą rolę w kreowaniu rzeczywistości społeczno-politycznej na Ukrainie.

Bibliografia

Aneksja Krymu. Tatarzy żyją w strachu, 27.02.2015, <http://www.tvn24.pl>, dostęp z dn. 1.09.2015 r.

Avtonomnaâ Respublika Krym, Prezidium VR ARK, Deputaty VR ARK, <http://www.crimea-portal.gov.ua>, dostęp z dn. 5.01.2010 r.

Âkimenko Ū., Litvinenko O., *Regional'ni osoblivosti idejno-političnih oriëntacij gro-madân Ukraïni v kontekstî vîborčoi kampanii 2006*, „Nacional'na bezpeka i oborona” 2006, No. 1 (73).

В Симферополе прошёл митинг приуроченный к 55-и годовщине передачи Крыма из состава Рoссии в состав Укpины, 20.02.2009, <http://www.rus.in.ua>.

¹⁷ P. Malendowicz, *Rosja–Ukraina–Zachód. Konflikt sposobów myślenia o świecie*, http://www.home.umk.pl/~ptnp/do_pobrania/czytelnia/Malendowicz_Rosja_Ukraina.pdf, dostęp z dn. 12.09.2015 r.

Fischer E., Rogoża J., *Krym rok po aneksji – koniec miesiąca miodowego?*, 25.03.2015, <http://www.osw.waw.pl>, dostęp z dn. 1.09.2015 r.

Jankowski W., *Strefa strachu*, „Kurier Galicyjski” 29.05–15.06.2015, nr 10 (230), <http://kresy24.pl>, dostęp z dn. 1.09.2015 r.

Karolak M., *Mniejszość rosyjska w organach władzy państwowej i samorządowej w niepodległej Ukrainie*, „Cywilizacja i Polityka” 2010, t. 8.

Malendowicz P., *Rosja–Ukraina–Zachód. Konflikt sposobów myślenia o świecie*, http://www.home.umk.pl/~ptnp/do_pobrania/czytelnia/Malendowicz_Rosja_Ukraina.pdf, dostęp z dn. 12.09.2015 r.

Nacional'nyj Sostav Ukrainy 2001, <http://www.ukrcensus.gov.ua>, dostęp z dn. 12.04.2014 r.

Olszański T.A., *Tatarzy Krymscy po aneksji półwyspu przez Rosję*, „Komentarze OSW”, 30.06.2014, nr 141.

Olszański T.A., *Ukraiński nacjonalizm czasu wojny*, „Komentarze OSW”, 19.08.2015, <http://www.osw.waw.pl>, dostęp z dn. 14.09.2015 r.

Piechal T., *Rozczarowania i obawy – nastroje społeczne na Ukrainie*, 14.01.2015, <http://www.osw.waw.pl>, dostęp z dn. 14.09.2015 r.

Pieńkowski P., *Europejskie społeczeństwo ryzyka wobec kryzysu na Ukrainie*, s. 53, <http://repozytorium.uni.lodz.pl>, dostęp z dn. 15.09.2015 r.

Pogarsza się sytuacja Tatarów na Krymie, 23.08.2015, <http://www.gazetaprawna.pl>, dostęp z dn. 1.09.2015 r.

Third Report Submitted by Ukraine Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/III(2009)006, Strasburg, 7.05.2009.